

УДК 902.035(477.86)
ББК 63.4(4 Укр)

Богдан Томенчук, Василь Романець, Олександр Линда
(м. Івано-Франківськ, Україна)

АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ І РЕГЕНЕРАЦІЯ СКИТУ МАНЯВСЬКОГО

У статті простежено історію археологічних досліджень Манявського Скиту в новітній час. Зокрема, описано обстеження Великого Скиту, Малого Скиту в урочищі Скитик і Вознесінського Скиту в урочищі гори Вознесінка.

Ключові слова: Манявський Скит, археологічні обстеження, регенерація, скитик, церква.

Манявський Скит – це великий і складний релігійний комплекс, який розміщений у гірській місцевості, на південно-східному краю давньої Галицької землі. Його основу складають три окремі укріплені монастирі в урочищах Скитик, Великий Скит і г. Вознесінка. Згідно з історичними даними, на їх території знаходяться як окремі церкви, так і житлові, господарські та фортифікаційні споруди, які потребують археологічних досліджень і подальшої регенерації.

1. Великий Скит

У 70-х рр. ХХ ст. на території Великого Скиту Львівською КАРМ Інституту “Укр-проектреставрація” (керівник Іван Могитич) було здійснено чималий комплекс реставраційних робіт, що дало змогу утворити тут своєрідний історико-архітектурний заповідник (музей), який тепер функціонує як монастир.

Археологічне дослідження Великого Скиту було започатковане в 1936 р. Я.Пастернаком. Зокрема, ним обстежено кам'яні фундаменти дерев'яної скитської церкви, крипти та чернечих келій. Біля західної в'їзної вежі (дзвіниці) було виявлено сліди “братської могили”. У 1996 р. Б.Томенчуком (Івано-Франківський краєзнавчий музей) проведено археологічні дослідження в ближніх південних і західних околицях Великого Скиту з метою виявлення скитського кладовища. За історичними даними, воно знаходилося “за потоком Батерс”. Кладовище тут не виявлене. За свідченнями місцевого населення, сліди його (“неглибокі захоронення, покриті вапном”) були знайдені в 1945 р. перед західною в'їзною вежею під час поглиблення і розширення дороги. У 1995 р. Б.Томенчуком проведено огляд крипт, а в західній частині майданчика Скиту простежено сліди згорілих дерев'яних будівель XVII–XVIII ст. Останні роботи проводилися з метою вивчення можливості поховання в Скиті гетьмана Івана Виговського. Ленінградська група з біолокації (керівник – доктор геолого-мінералогічних наук Овчинников О.) провела дослідження на території Великого Скиту з метою вивчення давньої забудови монастиря і, зокрема, локалізації підземель.

У 2011 р. Карпатською історико-археологічною експедицією Інституту історії, етнології і археології Карпат Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника (М.Кугутяк, Б.Томенчук) спільно з Прикарпатською археологічною експедицією Інституту археології НАНУ (В.Романець) на території Великого Скиту виявлено залишки великої кам'яної споруди шириною 8 м. Вона, очевидно, мала адміністративний характер, знаходячись навпроти церкви, у західній частині монастирського подвір'я. Нижче від будівельного сміття від вищеописаної споруди простежено залишки ще двох різночасових згорілих дерев'яних будівель. Таким чином, нині можна говорити про наявність трьох будівельних періодів в історії забудови Великого Скиту, які відносяться до XVII – першої половини XVIII ст. Вивчення фортифікації західної оборонної стіни Великого Скиту показало існування тут закритої бойової галереї (внутрішня ширина 1,8 м). Із зовнішньої сторони була споруджена потужна кам'яна стінка (ширина 1,3 м), а з внутрішньої – дерев'яна. У зовнішній кам'яній стіні знаходились окремі бійниці. Дах односхилий, до високого обриву над р. Батерс. На віддалі 1 м від цієї західної

оборонної стіни-галереї, паралельно до неї, виявлено залишки дерев'яної забудови з окремих келій, які обігрівалися кахельними печами.

Навпроти східних воріт Великого Скиту, на краю мисовидного закінчення високого лівого берега, виявлено й досліджено окрему велику оборонну вежу. Основою під нижні вінці шестикутного дерев'яного зрубу шириною 6 м і довжиною стін по 3,5 м був високий (1–2 м) валоподібний насип шириною 4,5–5 м, сформований з мішаної ущільненої кам'янистої глини. Вежа, очевидно, була двоповерховою із шатровим дахом. Її загальна висота могла становити 6 м.

На всі виявлені й досліджені об'єкти (2011 р.) Великого Скиту підготовлена відповідна документація для їх регенерації. Даній архітектурній групі (В.Романець, О.Линда, Я.Микитин) належить і проект відбудови центрального Великоскитського (Хресто-Воздвиженського) храму.

2. Малій Скит в урочищі Скитик

У 2010 р. Карпатською історико-археологічною експедицією спільно з Прикарпатською археологічною експедицією проведено невеликі охоронні дослідження на території Малого Скиту Іова Княгиницького (1 300 м від Великого Скиту). У його північній частині виявлено й досліджено кам'яні фундаменти шириною 0,5–0,9 м невеликої (8,5х6,5 м) дерев'яної церкви (азимут 90°). Із заходу до неї примикала дерев'яна оборонна стіна, яка являла собою закриту галерею шириною 2 м із внутрішнім коридором шириною 1 м. Фундаменти кам'яні (ширина 0,5 м). Внутрішнє подвір'я було заміщене великими кам'яними плитами. На південь від церкви виявлено залишки довгої будівлі з внутрішніми невеликими келіями (3,5х3,5 м), які обігрівалися кахельними печами.

На всі виявлені й досліджені об'єкти Малого Скиту підготовлена відповідна документація для їх регенерації.

3. Вознесінський Скит в урочищі г. Вознесінка

У 2010 р. Карпатською історико-археологічною експедицією спільно з Прикарпатською археологічною експедицією проведено невеликі охоронні дослідження на території Вознесінського Скиту, який знаходився на високому (650 м над рівнем моря) пагорбі над Великим Скитом. У його центральній частині було виявлено й досліджено залишки кам'яних фундаментів невеликої (8,5х6,5 м) церкви (азимут 40°), орієнтованої відносно входу. У північно-західній частині, на краю ескарпованого схилу, досліджено кам'яну підоснову під велику (6х6 м) дерев'яну будівлю, яка опалювалася кахельною пічкою. Вона, очевидно, слугувала під велику келію. У цілому, цей невеликий (35х25 м) скитик був добре уфортифікований. Зокрема, з південного заходу валом та дерев'яними стінами стовпової конструкції й ескарпами з інших сторін.

На всі виявлені й обстежені об'єкти підготовлена відповідна документація для їх регенерації.

Таким чином, новітні археологічні дослідження Скиту Манявського дали змогу підтвердити скупі історичні повідомлення про його складну інфраструктуру та виявити низку невідомих об'єктів, які потребують відновлення чи регенерації в системі нового монастиря.

Bogdan Tomenchuk, Vasil Romanets, Alexander Linda
(Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Archaeological researches and regeneration of Manyavsky Skyt

The history of archaeological research of Manyava Skyt in recent times is traced. In particular, the survey of the Great Skyte, Little Skyt in the tract Skytyk and Ascension Skyt in the mountain tract Voznesinka is described.

Key words: Manyavsky Skyt, archaeological survey, regeneration, skytyk, the church.